

kun i ringe grad er leddelt efter den gamle gottorpske administrations opbygning, men tværtimod cementerer den saglig-kronologiske ordning af arkivet, som man gennemførte i slutningen af forrige århundrede i det daværende statsarkiv i Slesvig (jfr. herom G. Hille i *Übersicht über die Bestände des K. Staatsarchivs zu Schleswig*, Leipzig 1900, s. 31 ff.).

Hans Kargaard Thomsen

Joh. Ax. Almquist: Frälsegodsen i Sverige under Storhetstiden, med särskild hänsyn till proveniens og säteribildning. Skrifter utg. av svenska riksarkivet 1, Fjärde delen: Småland I–III. Stockholm, Liber Förlag, Almänna Förlaget, 1976. XXXIV+1822 s.

Foreliggende værk er efter al sandsynlighed slutstenen på en publikation, hvis første del udkom allerede i 1931. Trods titelbladet afgik forfatteren, Johan Axel Almquist, ved døden i 1950, og det skyldes det svenske rigsarkiv og en række skiftende medarbejdere, at man har været i stand til at færdiggøre Almquists efterladte manuskript til Smålandsdelen. Foruden denne består den samlede række således nu af: Stockholms og Uppsalas län (1. del, I–II, 1931), Nyköpings län og livgedinget Södermanland (2. del, I–II, 1934–35), og Östergötland (3. del, I–II, 1947).

Publikationen er disponeret i tre hoveddele. Et indledningskapitel: Organisation och förvaltning, der bringer en god del mere end overskriften lover, idet dette kapitel også sammenfatter adelens position og sædegårdenes fordeling på de enkelte herreder – topografisk ordnede tabellariske oversigter over omfanget af og bevægelserne i ejerforholdene til det privilegerede jordegods i perioden 1562–1718 – og til sidst (samlet i bd. III) historiker over Smålands sædegårde i alfabetisk rækkefølge. Materialet er især hentet i kamerale kilder, men man har ikke skyet nogen indsats for at fylde lakuner og kontrollere oplysninger ved hjælp af andre kildegrupper. Ved tilrettelæggelsen af Smålandsdelen har man i et vist omfang kunnet tage hensyn til kritik udsprunget af forskningens arbejde med værkets tidligere dele. I forordet gøres fyldigt rede for disse forhold, ligesom vi her får forskningshistorien til Almquists værk i sin helhed.

Tanken bag værket har været at skabe et billede af jordbesiddelsen i Sverige i disse spændende århundreder, og dertil bidrager Smålandsdelen overbevisende, men værket er også en guldgrube for lokal- og personalhistorikere, samt stednavneforskere. Det skyldes personregistret og det vældige noteapparat til tabellerne med oplysninger til ejendomshistorien for mange enkelte lokaliteter – samt værkets tematiske nulpunkt: Oversigten over den jordbesiddende adel i Småland (med Öland) 1562, udarbejdet på grundlag af »frälslängder«, bevaret i kammerarkivet for næsten hele landskabet for dette tidspunkts vedkommende. I forordet skønnes da også, at værket er næsten uundværligt som nøgle til netop kammerarkivet, og især reduktionsarkiverne. Bertil Boëthius omtaler i sin nekrolog i svensk *Historisk Tidskrift* (1951), at Almquist har efterladt sig betydelige forarbejder til Västergötland. Jeg savner en bemærkning om, i hvilken udstrækning disse måtte være brugbare og tilgængelige.

Steen Ove Christensen

Władysław Czapliński: Polska a Dania XVI–XX w. Studia. (Polen og Danmark. 16.–20. århundrede. Studier). Warszawa, PWN, 1976. 355 s., 9 ill., 1 kort. Pris: 50 złoty (ca. \$ 6).

Professor Władysław Czapliński fremlægger her en samling studier, der stammer fra over 40 års arbejde med Danmarks historie og med polsk-danske relationer. De første afhand-

linger, der handlede om polakkerne i Danmark under Svenskekrigen 1658–59, fremkom i slutningen af 1930-erne, og siden har ikke mindst 1600-tallets dansk-polske forbindelser været et yndet studieobjekt.

Bogen består af to store, helt nybearbejdede kapitler, nemlig om det polsk-danske forbund 1563 (s. 9–132) og om Stefan Czarnieckis togt til Danmark (s. 201–321). Et par mindre arbejder, om tilfangetagelsen af et polsk-fransk gesandtskab i Sundet 1573 samt om Danmarks rolle i det polsk-brandenborgske spil i begyndelsen af 1600-tallet, hvor kurfyrsten af Brandenburg fik arveret til forleningen med hertugdømmet Prøjsen, er genoptrykt fra nyere artikler. Bogens sidste afsnit om H. P. Hanssen Nørremølle som polakkernes ven (s. 322–342) er en smuk og inspireret fremstilling, som ikke mindst bygger på H. P. Hanssens »Et Tilbageblik«.

I det første store kapitel gives en indledning om det polsk-danske forhold i Senmiddelalderen og i første halvdel af 1500-tallet på baggrund af forholdene i Østersølandene i almindelighed med hovedvægten på forholdene i Livland. Ønsket om at hindre Sveriges fremtrængning ses som den vigtigste årsag til det dansk-polske forbund 1563, hvortil Polen 1562 tog de indledende skridt. Ved fremstillingen udnyttes relevante kildeudgaver og litteratur, også den nyeste (således Knud Rasmussens disputats om »Die Livländische Krise 1554–1561« 1973, som vurderes højt, omend Czapliński i enkeltheder undertiden er uenig). Af utrykt materiale må især fremhæves Frederik II.s breve til svogeren, kurfyrst August i Sachsen, der er benyttet efter originalerne i Dresden.

Stefan Czarnieckis togt til Danmark 1658–59 skildres meget detaljeret og med udmærket lokalkendskab. I betragtning af, at Czarnieckis erobring af Als december 1658 er blevet en del af det polske folks nationale myte (der er en henvisning til passagen over Alsund i den polske nationalsang) har det været hårdt for polakkerne at erfare, at de polske tropper i Danmark ikke udelukkende blev betragtet som befriere. En del af forklaringen på de vitterlige polske overgreb mod befolkningen finder Czapliński i, at polakkerne, der jo kom til områder som havde været under svensk kontrol, opfattede dem som fjendeland (s. 237 ff.). Når polakkerne i modsætning til så mange andre tropper blev husket, skyldes det vel især deres fremmedartethed (s. 270). Fremstillingen er betydeligt beriget ved de kilder Czapliński har fundet i Deutsches Zentralarchiv i Merseburg, brevvexlingen mellem Czarniecki og kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburg samt – ikke mindst – en til tysk oversat dagbog, der oprindeligt er skrevet af en polak. Den synes at indeholde adskilligt af bredere interesse og er i øvrigt først fremdraget af E. Opitz (jfr. 12. rk., 6. bd., s. 346). I øvrigt ville det være både ønskeligt og naturligt, om dette afsnit af Czaplińskis bog blev oversat til dansk, da det må antages at interessere også i lidt videre kredse.

Som det fremgår af titelen er bogen ikke en oversigt, men en samling studier, udvalgt af en større produktion. Nogenlunde komplette bibliografier over Czaplińskis forfatterskab findes i tilknytning til festskrifterne »O naprawę Rzeczypospolitej XVII–XVIII w.«, 1965 og i »Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka«, bd. 30, nr. 2, 1975. På engelsk henholdsvis tysk foreligger oversigten over de polsk-danske diplomatiske forbindelser 1598–1648 samt Polens Østersøpolitik i 1600-tallet (trykt henholdsvis i »Poland at the Xth Int. Congress of Historical Sciences«, Warszawa 1960 og i »Acta Poloniae Historica«, bd. 28, 1973).

Jørgen Steen Jensen